

מס שפתיים: שלום ופוליטיקה בישראל מ-2003 עד 2013

מיה קורנברג

המאמר בוחן את דעת הקהל הישראלית בנושא תהליך השלום משנת 2003 עד 2013, מבעד לעדשה של מערכות הבחירות לכנסת. השאלה המרכזית היא – האם קיים מתאם בין הנושאים שבמוקד תעמולת הבחירות לבין דעת הקהל הישראלית על תהליך השלום. בעזרת ניתוח נתוני סקרים, תשדירי בחירות וראיונות עם מומחי תעמולה ופוליטיקאים משרטט המאמר את תמונת החברה הישראלית במהלך שנים אלה. הממצאים מעלים שקיים מתאם בין הדגש שניתן בתעמולת הבחירות לסכסוך הישראלי-פלסטיני לבין כוונת הבוחר הישראלי להצביע על פיו. המחקר מגלה שקיימת אדישות גוברת כלפי הסכסוך בקרב ישראלים, ככל שפוחתת הדחיפות לעסוק בו ומתעצמת העייפות ממנו. כדי שנושא זה ישוב להיות רלוונטי בבחירות 2015, על מקבלי ההחלטות למצוא דרך לשקם את אמון הציבור הישראלי בשלום.

מילות מפתח: מערכות בחירות, דעת קהל, תהליך השלום

"שלום הוא סוג של מס שפתיים, מלכודת... שמנהלי הקמפיין מוכרים, בדיוק כמו שמוכרים כל דבר אחר. העובדה שהם לא משתמשים בשלום היא הוכחה לחולשתו של הערך הזה. אילו יכלו למכור אותו הם היו עושים זאת... ציבור הבוחרים הוא ערך", כך מסביר ליאור חורב,¹ אסטרטג פוליטי שעבד בעבר עם אריאל שרון. תהליך השלום והאופן שבו הוא מנוצל בתעמולת הבחירות, או לחלופין מוסט הצידה, מהווה רכיב מרכזי בפוליטיקה הישראלית מאז ומתמיד. המאמר בוחן את דעת הקהל הישראלית בנושא תהליך השלום, כפי שהיא משתקפת מבעד לעדשה של מערכות הבחירות בין השנים 2003 ל-2013. הממצאים מוכיחים שתעמולת

מיה קורנברג היא עוזרת מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי

הבחירות בישראל קשורה באופן הדוק לעמדות ציבור הבוחרים, ואכן יש מתאם ישיר בין תשומת הלב המוקדשת לתהליך השלום בתעמולת הבחירות לבין מיקומו של נושא זה בסדר העדיפויות של הציבור. הכיוונויות של המתאם אינה ברורה, שכן הנתונים והראיונות מצביעים על קשר מורכב שבו שני הרכיבים משפיעים זה על זה, אך עולה בבירור שהציבור הישראלי מפתח אדישות גוברת כלפי הסכסוך ככל שנוכחותו פוחתת בחיי היומיום.

בחירות 2003

מכיוון שבישראל יש מפלגות רבות, חלקן אף צצות ונמוגות בתום מערכת בחירות אחת, המאמר יתמקד במפלגות שהציגו מועמדים מרכזיים לראשות הממשלה במערכות הבחירות הרלוונטיות. במהלך העשור האחרון היו אלה המפלגות קדימה, הליכוד והעבודה. על מנת לקבוע מה היה המוקד של כל מערכת בחירות, המאמר יתרכז בקמפינים תקשורתיים ובתשדירים ולא במצע המפלגות. חשיבותו של המצע המפלגתי ירדה בישראל עד כדי כך שהליכוד, שהיה המפלגה הגדולה בבחירות 2013, אפילו לא הציג מצע בבחירות באותה שנה. כפי שהסביר האסטרטג הפוליטי, ג'ורג' בירנבאום, "המצע כבר לא חשוב. תשומת הלב של האנשים נתונה לתקשורת. המסרים מגוונים מאוד, אבל אנשים גם רגילים לקבל את המידע במנות קטנות".² התקשורת היא האמצעי המרכזי שדרכו הפוליטיקאים הישראלים מתקשרים עם המצביעים ומביעים את דעותיהם, ולכן זו הדרך היעילה ביותר לניתוח האסטרטגיה והמוקד המרכזי שלהם. העיתונאי נחום ברנע מזהה כי "ההתבטאויות לאורך הבחירות הן בתפקיד יותר חשוב מהמצע, מה שאנשים אומרים. למה? כי לפעמים הם אומרים משהו ומסתבכים, הם רוצים לטשטש והם מחדדים. תעמולת הבחירות מנסה לחשוף את הטשטוש הזה".³ הניתוח הנוכחי בוחן תשדירים, סיסמאות ותשומת לב תקשורתית לנושאים שעלו בכל מערכת בחירות, על מנת לזהות את המוקד שלה.

בבחירות 2003 ניצב אריאל שרון מהליכוד מול עמרם מצנע מהעבודה. הרקע למערכת הבחירות היה "מות אוסלו" והאינתיפאדה. קמפיין הליכוד התמקד בעיקר באישיותו של שרון ופחות בסוגיית הביטחון. על פי ג'ורג' בירנבאום, האסטרטג שבנה את הקמפיין של שרון, "בתשדירים על אריאל שרון הראינו אותו קוטף ורדים עם הנכדים בחווה שלו... הפכנו אותו לסבא ואת האישיות שלו לגדולה מהחיים. קמפינים מבוססי אישיות הם לעתים דבר כה גדול, עד ששום דבר אחר אינו חשוב".⁴ אכן, רוב התשדירים התמקדו בשרון והסיסמה של הליכוד לכרזות שלו הייתה "העם רוצה שרון",⁵ שנולדה מהסיסמה הישראלית הפופולרית "העם רוצה שלום". הקמפיין של מפלגת העבודה ניסה להשיב מלחמה עם סיסמאות כגון "לא נהיה בממשלת שרון"⁶ או "רק מצנע יכול, הליכוד לא!"⁷ סיסמאות אלה

ממחישות ביתר שאת את ההתמקדות באישיות על פני סוגיית הביטחון. מחקר בנושא כיסוי תקשורתי בחן אייטמים חדשותיים בערוצי הטלוויזיה 1, 2 ו-10 בשלושת השבועות שקדמו לבחירות 2003. במחקר נמצא שרק 7.2% מהכיסוי עסק בפלסטינים ובמשא-ומתן עמם ורק 9.6% מהכיסוי עסק בטרור וביטחון, ואילו 5.8% מהכיסוי הוקדש לחינוך, לבריאות ולרווחה⁸ ו-33.2% לפשע ושחיתות. מחקר זה מוכיח שהטרור ותהליך השלום לא עמדו במוקד מערכת הבחירות. בחירות 2003 התקיימו בצל אינתיפאדת אל-אקצה המתמשכת ואף על פי כן, שאלות שנגעו לסבב עימות זה לא שלטו בכיסוי התקשורתי.⁹ הרקע לבחירות 2003 היה אמנם האינתיפאדה ושאלת הביטחון, אבל האישיות של המתמודדים עלתה כסיפור המרכזי.

אפשר להעריך את עמדת הציבור לפני כל מערכת בחירות על פי סקרי דעת קהל של 'מדד השלום' – פרויקט סקרי דעת קהל ידוע שמנוהל על ידי המכון הישראלי לדמוקרטיה והאוניברסיטה הפתוחה, אשר עוקב בשיטתיות אחר דעת הקהל בישראל בנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני, וגם אחר נתוני סקר נוספים. נתונים אלה נוספו למידע איכותני (ראיונות עם ישראלים) כדי להשיג תמונה מלאה יותר של דעת הקהל.

סקר טרום בחירות שבוצע ב-2003 מטעם Israel National Election Studies מצא כי מתוך רשימה המדרגת שיקולי הצבעה אפשריים, 67% מהמצביעים ציינו את השלום והשטחים כשיקול הצבעה מרכזי, 66% ציינו את הטרור, 63% ציינו את הכלכלה ו-51% את המדיניות החברתית.¹⁰ למרות שהביטחון הוצב במקום הראשון בתודעה הציבורית, כפי שהיה גם בתעמולה, הסוגיות החברתיות-כלכליות ניצבו מייד אחריו. בסיכום סקר מדד השלום שנערך בינואר 2003 נאמר כי "בשלבם המאוחרים של מערכת הבחירות המאמץ ההסברתי של רוב המפלגות העיקריות הועתק לנושא הביטחוני, כאשר נושאי חברה וכלכלה נדחקו לקרן זווית. ואולם, מסתבר כי בעיני הציבור הנושא הכלכלי חברתי אינו נופל ואף עולה בחשיבותו על זה הביטחוני".¹¹ ממצאי מדד השלום מאשרים את הפיצול בדעת הקהל בין פתרון הסכסוך ושיקום הכלכלה. מדד השלום הראה גם כי 45% מהמצביעים האמינו ששיקום הכלכלה צריך להיות בעדיפות הראשונה בסדר היום של הממשלה החדשה, לעומת 42% שסברו כי יש לתת עדיפות עליונה לפתרון הסכסוך.¹² אפשר שהדגש בכיסוי התקשורתי על סוגיות חברתיות ותשומת הלב הפחותה לסוגיות הביטחוניות היו תגובה לחלוקה השווה כמעט בדעת הקהל, אם מביאים בחשבון את ההתמקדות באישיותם של המועמדים.

בחירות 2006

בחירות 2006 נערכו לאחר הנסיגה מרצועת עזה באוגוסט 2005 והקמת מפלגת המרכז 'קדימה' על ידי אריאל שרון בשנה זו. המרוץ ב־2006 התמקד באהוד אולמרט ממפלגת קדימה נגד עמיר פרץ ממפלגת העבודה ובנימין נתניהו מהליכוד. פרץ העביר את מוקד הדיון של העבודה לסוגיות חברתיות וכלכליות. ניתן להסיק זאת בבירור מעמוד הבית של אתר עיתון מפלגת העבודה, שפורסם בדצמבר 2005. הכותרת הייתה "העבודה היא המפלגה היחידה שמציגה אלטרנטיבה חברתית אמיתית".¹³ הכרזה הראשית של מפלגת העבודה כללה את הסיסמה "תוכנית כלכלית-חברתית רב-שנתית".¹⁴ המחקר בנושא הכיסוי התקשורתי מצא כי 11.5% מהאייטמים בתקשורת עסקו בטרור, במתקפות, באינתיפאדה ובביטחון, ו-13% עסקו בפלסטינים ובמשא-ומתן, ואילו 20.3% עסקו בחינוך, בבריאות, ברווחה ובצדק חברתי, ו-19.1% עסקו בפשע ובשחיתות.¹⁵ בהשוואה לבחירות 2003 מצאו החוקרים שחלה עלייה משמעותית בכיסוי נושאים חברתיים לעומת כיסוי נושאי טרור ותהליך השלום – עובדה שסימנה העברה של מוקד הקמפיין לסוגיות חברתיות.

הליכוד וקדימה הקדישו בקמפיינים שלהם תשומת לב רבה יותר לסכסוך מאשר מפלגת העבודה. הליכוד עשה שימוש בסיסמאות כמו "הליכוד חזק, ישראל בטוחה"¹⁶ ובג'ינגל "העתיד שלי, הביטחון שלי, הליכוד זה נכון".¹⁷ הקמפיין של קדימה נשען במידה מסוימת על האישיות של אריאל שרון, בשילוב סוגיית הסכסוך. אולמרט, ראש מפלגת קדימה והמועמד שלה לראשות הממשלה בבחירות 2006, הסביר: "ב־2006 ידעתי שאני מעוניין לסגת מכל יהודה ושומרון ולכן רציתי שהנושא יהיה על סדר היום, כך שאם זה יקרה, יהיה לי מנדט מהעם ואי-אפשר יהיה לטעון נגדי לאחר מכן 'ביקשת מנדט על מדיניות אחת ויישמת אחרת'".¹⁸

באחד מתשדירי הטלוויזיה של קדימה שמבהירים עמדה זו מופיעים פוליטיקאים ישראלים שונים שמדברים על המנהיגות והגבורה של שרון, והתשדיר מסתיים בפנייה של אולמרט לצופים: "צריך להגיד כן לגבולות קבע, כן למדינה יהודית עם רוב יהודי קבוע, כן לכלכלה שיש עמה חמלה".¹⁹ סדר מילותיו של אולמרט אינו מקרי. הוא מדרג את פתרון בעיית הגבולות והבטחת רוב יהודי – שתי סוגיות שמתקשרות ישירות לסכסוך – מעל סוגיית הכלכלה. תשדיר בחירות נוסף הציג בצורה בולטת את הסיסמה "ממשיכים קדימה בדרך שרון. מנהיגות חזקה לשלום".²⁰ השילוב של הפניית תשומת הלב לענייני חוץ ולבעיות פנים מסמן תנועה כללית של דעת הקהל הישראלית לכיוון המרכז. קמפיין העבודה מראה שההתעניינות בסוגיות חברתיות עולה, אולם הקמפיינים של הליכוד וקדימה ממחישים שהסכסוך רלוונטי אף הוא. הישראלים מוטרדים הן מבעיות חברתיות והן מהסכסוך. הם רוצים להישאר במרכז. תנועה זו לכיוון המרכז תרמה בחלקה להצלחתה של קדימה.

באשר לדעת הקהל בתקופה שקדמה לבחירות 2006, מעניין לבחון כמה מסקרי מדד השלום בזמן זה. סקר מנובמבר 2005 מראה כי 52% מהמצביעים נקבו בשיקולים חברתיים-כלכליים כגורם המרכזי שישפיע על החלטת ההצבעה שלהם, בעוד 27% ציינו סוגיות ביטחוניות-פוליטיות.²¹ סקר מדד השלום מפברואר 2006 הראה כי 47% מהבוחרים ראו בביטחון גורם עליון לקביעת ההצבעה, בעוד 37% סברו ששאלות חברתיות-כלכליות יקבעו את גורל הבחירות.²² אמנם קשה להצביע בבירור על הסיבה לשינוי בין נובמבר לפברואר, אך הסקרים מראים שניתן משקל רב הן לנושאים חברתיים-כלכליים והן לנושא הביטחון. מערכת בחירות זו, שבה מפלגה אחת התמקדה באופן בלעדי בסוגיות חברתיות-כלכליות, ממחישה כי אף על פי שהסכסוך מעולם לא נעלם מהתודעה, בעיות אחרות החלו לתפוס מקום גבוה בסדר העדיפות. באותה מידה, סקרי דעת הקהל של בחירות 2006, שבהם הביטחון והנושא החברתי-כלכלי החליפו מקומות בראש סולם העדיפויות של הבוחר ככל שהמציאות בשטח השתנתה, ביססו נוכחות גוברת של סוגיות חברתיות וכלכליות במקביל לשיקולים הביטחוניים, שחשיבותם נותרה גבוהה.

בחירות 2009

בחירות 2009 נערכו בצל מבצע 'עופרת יצוקה' בעזה והמשבר הכלכלי העולמי. שני המועמדים המרכזיים לראשות הממשלה היו ציפי לבני ממפלגת קדימה ובנימין נתניהו מהליכוד. הכיסוי התקשורתי הראה התמקדות בסוגיית הביטחון. מחקר הכיסוי התקשורתי ניתח את כל תשדירי המפלגות הגדולות ששודרו בטלוויזיה ב־2009 וכן שני סרטוני וידאו שכל מפלגה פרסמה באתר האינטרנט שלה, ומצא כי 28.3% מתשדירי המפלגות עסקו בטרור, במתקפות, באינתיפאדה או בביטחון, ו־6% עסקו במשא־ומתן.²³ רק 23% מתשדירי המפלגות עסקו בחינוך, בבריאות, ברווחה ובצדק חברתי, ו־2.3% בלבד עסקו בכלכלה ו בנושאים פיננסיים. המחקר גם מצא כי 19.9% מהאייטמים החדשותיים בערוצים המרכזיים עסקו בטרור, במתקפות, באינתיפאדה ובביטחון, 10.6% עסקו בפלסטינים ובמשא־ומתן עמם, ואילו 18% עסקו בערבים הישראלים. לעומת זאת, רק 14.9% עסקו בחינוך, בבריאות, ברווחה ובצדק חברתי, ו־11.8% עסקו בפשע ובשחיתות.²⁴ מספרן של כתבות החדשות שהוקדשו לטרור ולמשא־ומתן היה גבוה במידה ניכרת מאשר בבחירות קודמות, בעוד מספר הכתבות שעסקו בפשע ובבעיות חברתיות ירד בהשוואה ל־2006. קמפיין הליכוד התמקד בתהליך השלום מנקודת מבט של איומים ביטחוניים. באחד מתשדירי הליכוד הוצגה ציפי לבני כאיום ביטחוני. התשדיר תיאר את השלכות ההצבעה למפלגות הקטנות, והסתיים בכך שציפי לבני תחלק את ירושלים, תחזור לקווי 67' ומטר של קסאמים ישוגר לעבר ישראל. התשדיר סיים בהצהרה "רק

ליכוד גדול יעצור את הנסיגות, ינצח את הטרור, ישמור על ירושלים ועל הגולן... ליכוד גדול זה ישראל חזקה".²⁵

הקמפיין של קדימה בהובלת ציפי לבני התמקד גם הוא בסכסוך. באחד התשדירים שסיפר את סיפור עלייתה של ציפי לבני לראשות המפלגה, לבני פונה אל הצופה ואומרת שהצבעה עבורה פירושה להבטיח שהסכסוך ינוהל בצורה פרגמטית.²⁶ מערכת הבחירות של 2009 הפגינה אפוא נטייה כללית לשוב ולהתמקד בסכסוך, על רקע הלחימה בעזה שהטילה צל כבד על מערכת הבחירות.

לגבי דעת הקהל בתקופה שקדמה לבחירות 2009, סקר מדד השלום מאוקטובר 2008 מצא כי 47% מהנשאלים סברו שעמדות המפלגות בנושאי ביטחון ושלום הן החשובות ביותר, 23% ציינו נושאים חברתיים וחינוכיים ורק 13% ציינו עמדה כלכלית.²⁷ סקר נוסף שבוצע חודשים ספורים אחרי הקמת הממשלה החדשה הראה כי רוב הישראלים (62%) האמינו כי המשבר הכלכלי הוא הבעיה החשובה ביותר שניצבת לפתחה של הממשלה, ורק 27% ציינו את המשא-ומתן עם הפלסטינים.²⁸

בחירות 2013

מערכת הבחירות של 2013 התרחקה מהסכסוך הישראלי-פלסטיני יותר מכל מערכת בחירות אחרת בישראל. הליכוד שמר על הסיסמה שלו "למען ישראל חזקה".²⁹ אולם ללא אזכור של הביטחון. במקום זאת, השלטים מטעמו היו "חינוך חינוס מגיל 3" או "הורדה דרמטית במחירי הסלולר",³⁰ ושיקפו את ההתמקדות בארגון הישראלי על פני העמדה הפוליטית כלפי תהליך השלום. קמפיין העבודה התייחס למחאה החברתית של 2011, שקראה לצדק חברתי ולשוויון כלכלי. העבודה אף שילבה בכרזות שלה תמונות ששימשו את מפגיני המחאה. אחד השלטים היה "נלחמים על הבית"³¹ – הסיסמה ששימשה את מפגיני המחאה החברתית בקמפיין שלהם להורדת מחירי הדיור. המסר בקמפיין ובכרזות של העבודה לא הזכיר כמעט את הסכסוך. באחד המאמרים שפורסם ב'ניו-יורק טיימס' ערב הבחירות נטען כי "בקמפיין הנוכחי... הבוחרים כאן... אמרו כי הנושאים שמאז ומתמיד הוצמדו לפוליטיקאים הישראלים בהיסטוריה הפכו שקופים ברובם, ואילו ערכים חברתיים ודאגות כלכליות עברו למרכז הבמה".³²

דעת הקהל השתקפה בסקר מדד השלום של 2013, שמצא כי 51% מהבוחרים היהודים ציינו נושאים פנימיים (דת, חברה וכלכלה) כמניע להצבעתם, בעוד 22.8% מהבוחרים ציינו נושאי חוץ וביטחון. דוח מדד השלום סיכם כי בבחירות 2013 "הנושאים הפנימיים חשובים יותר".³³

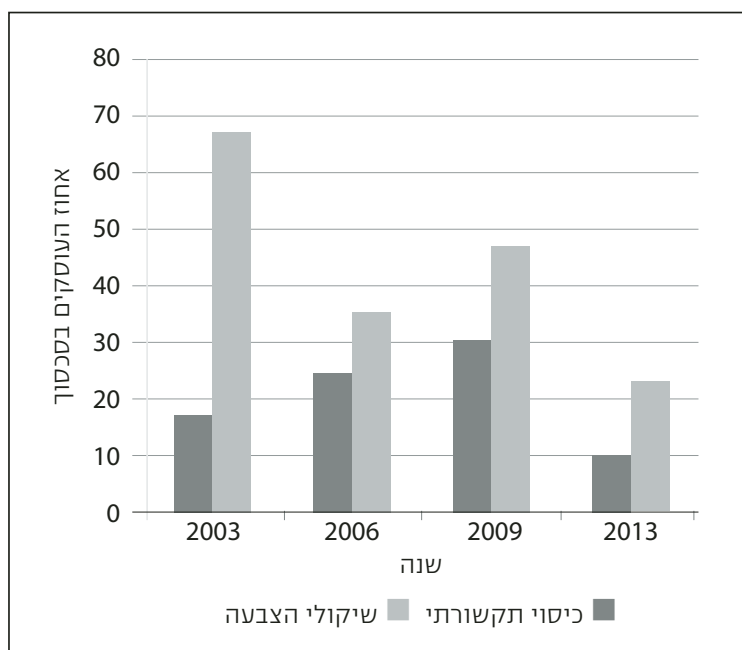
קשרי גומלין בין המשתנים

הנתונים מצביעים על שינוי הדרגתי בדעת הקהל לעבר חוסר עניין בתהליך השלום. במקביל, מספר הישראלים התומכים בהסכם שלום המבוסס על שתי מדינות נותר קבוע יחסית. סקר מטעם מכון דניאל אברהם לשלום במזרח התיכון, שמדד את תמיכת הישראלים היהודים בהסכם שלום המבוסס על שתי מדינות בין השנים 2003 ל-2013, הראה שקיים רוב חזק ויציב של 50 עד 70 אחוזים בעד הסכם כזה.³⁴ מספרים אלה נותרו גבוהים אפילו בעתות מלחמה ומשבר. בראיון בעיתון "ידיעות אחרונות" מיולי 2013 הסבירה הסוקרת הוותיקה, מינה צמח, כי התמיכה הישראלית בהסכם שלום נותרה יציבה יחסית במהלך השנים ונעה סביב 67%, ללא תלות בממשלה או במצב בשטח.³⁵ ממצאים אלה מעידים כי לא התמיכה הישראלית בשלום היא שהשתנתה, אלא מקומו בסדר העדיפויות ביחס לבעיות אחרות.

ההשוואה בין הנושא שהועמד במוקד מערכות הבחירות, כפי שבא לביטוי בתעמולת הבחירות, לבין דעת הקהל, מצביעה על מתאם ברור. תרשים 1 מציג את ההשוואה בכל מערכת בחירות. התרשים נשען על נתוני המחקר של צפתי ועמיתיו לגבי כיסוי תקשורתי כמדד כמותי לזיהוי הנושא המרכזי של מערכות הבחירות, ונתונים ממדד השלום וממכון National Election Studies כמדד לדעת הקהל. מכיוון שהמחקר של צפתי ועמיתיו לא ניתח את הקמפיין של 2013, המספר הוא הערכה המבוססת על הנתונים הזמינים מהתקשורת ומהתשדירים. התרשים מצביע בבירור על מתאם חיובי בין מוקד מערכות הבחירות לבין דעת הקהל בנושא תהליך השלום. אי-ההתאמה היחידה היא השינוי שחל בין השנים 2003 ל-2006. אי-ההתאמה זו בין מגמות הכיסוי התקשורתי לבין דעת הקהל ניתן לפתור באמצעות הכללת התשדירים שהתמקדו באריאל שרון בקטגוריית הביטחון בבחירות 2003. לחלופין, אי-ההתאמה עשויה להיות תוצאה של מקור נתונים שונה עבור דעת הקהל.

נתוני מדד השלום לא היו זמינים ב-2003, ולכן נלקחו ממכון National Election Studies. ייתכן כי סקרו מבוצעים בצורה שונה ולכן הוא מדווח על הערכות שונות לגבי דעת הקהל. מלבד זאת, באופן כללי גילו דעת הקהל ותעמולת הבחירות מגמה דומה לגבי מתן דגש לסכסוך בעשור שחלף.

כיווניות האינטראקציה בין דעת הקהל לבין המסר המפלגתי נותרה לא ברורה, עם עדות לכך ששני הרכיבים משפיעים זה על זה. ראש הממשלה לשעבר אולמרט טען כי "אם הייתי אני ראש הממשלה, הייתי עושה את מה שטוב לעם וגורם לו להבין זאת ולהסכים לכך. זה מבחן של מנהיגות – לעשות את מה שטוב למדינה ולהביא את העם לתמוך בכך".³⁶

תרשים 1. קמפיינים ושיקולי הצבעה

מירב כהן – שהייתה מועמדת 'התנועה' לכנסת ה-19 וכיום מנכ"לית 'אמון הציבור' – ממשיכה קו רעיוני זה ומסבירה: "לפעמים צריך לעשות את מה שבן-גוריון פעם תיאר כ'לא רק מה שהעם רוצה, אלא מה שטוב לעם'. העם לפעמים מבולבל, וחסר לנו משהו שיאמר 'אני יודע מה טוב' ויקבע את הדרך, במקום לדאוג לקבל את מקסימום הקולות".³⁷ הצהרות כאלה מייצגות השקפה שפוליטיקאים מעצבים את דעת הקהל באמצעות מעשיהם והערכים האישיים שלהם. יחד עם זאת, דעת הקהל מעצבת את תעמולת הבחירות, משום שפוליטיקאים פונים לאינטרס הציבורי במטרה לנצח בבחירות. לדברי ליאור חורב: "השיקולים הם אלקטורליים לחלוטין... העבודה שלך כמנהל הקמפיין היא לגרום לפוליטיקאי שלך להיבחר".³⁸ האסטרטג ג'ורג' בירנבאום מחזק את הרעיון שקמפיינים מתמרנים לטובתם את מה שכבר נמצא בתודעת הציבור, כך שמפלגות ימניות ישתמשו תמיד בסוגיה הביטחונית.³⁹ לדברי דן מרידור, "השאלה עתה היא מה הציבור רוצה לשמוע, ולא מה שאני רוצה לומר".⁴⁰

למרות שלא ברור אם דעת הקהל היא משתנה תלוי או בלתי-תלוי באינטראקציה עם תעמולת בחירות, הנתונים אכן מצביעים על ירידה במחויבות הציבורית לתהליך השלום. דומה כי דפוס חוסר העניין נובע משילוב של גורמים. העיתונאי נחום ברנע מדבר על היעדר תחושת דחיפות בקרב חלק מהציבור הישראלי. מכיוון שאין טרור ו"הסוגיה היא מעבר לגדר",⁴¹ הבעיה לא מציבה איום מידי ואין צורך לעסוק בכך עכשיו. הסיבה השנייה לחוסר העניין הציבורי היא תחושת

הייאוש והעייפות שמתלווה למאמצי השלום. כך אומרת חיילת ישראלית בת 22 שמעורה בפוליטיקה: "אנחנו עייפים מלשמוע על הבעיה הזו. זה כל מה שאנחנו שומעים כל החיים שלנו. אנחנו רוצים לפתור בעיות אחרות שמשפיעות על היומיום שלנו".⁴² הסיבה השלישית לעמדות הישראליות היא מה שברנע מאפיין כ"התעלמות נוחה" – התפיסה שלא ניתן לעשות דבר כדי לקדם את הנושא בכל מקרה, כך שאין כל ערך במחשבה על כך. פרופסור ראובן חזן מסביר כי "שני שלישי מבעלי זכות ההצבעה נולדו לתוך המצב של כיבוש ישראלי בגדה המערבית, ויחד עם תחושת הכישלון המתמשך של המשא-ומתן – התוצאה היא תגובה צינית... אנשים מבינים שאין מה לעשות עכשיו בנוגע לתהליך השלום".⁴³

מסקנות

מניתוח דעת הקהל ותעמולת הבחירות עולה כי קיים מתאם בין השניים, וכי קיימת מגמה גוברת של חוסר עניין בתהליך השלום בקרב הישראלים. קשה מאוד לומר אם דעת הקהל היא המשתנה התלוי או הבלתי-תלוי, משום ששני המשתנים כרוכים זה בזה. הממצאים הם בהכרח נסיבתיים. יחד עם זאת, עולה מגמה ברורה של אדישות כלפי תהליך השלום בקרב חלק מהציבור הישראלי, שמשתקפת במערכות הבחירות. מרפא לאדישות או לייאוש הוא שלב ראשוני הכרחי לעבר השלום. בחירות 2015 מתקרבות במהרה ועמן מערך חדש של תעמולה, הזדמנות נוספת למנהיגים להשפיע על דעת הקהל באמצעותה, ולציבור – הזדמנות לבחור מנהיגים שרוצים שלום.

הערות

- 1 ליאור חורב, ראיון אישי. 4 ביולי 2013.
- 2 ג'ורג' בירנבאום, ראיון אישי. 1 ביולי 2013.
- 3 נחום ברנע, ראיון אישי. 28 ביוני 2013.
- 4 ג'ורג' בירנבאום, ראיון אישי. 1 ביולי 2013.
- 5 "ישראל בוחרת ליכוד. העם רוצה שרון". הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/כרוזים וכרזות בחירות 2003, http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elect_ephemera_2003.aspx
- 6 "לא נהיה בממשלת שרון". הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/כרוזים וכרזות בחירות 2003, http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elect_ephemera_2003.aspx
- 7 "רק מצנע יכול. הליכוד לא". הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/כרוזים וכרזות בחירות 2003, http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elect_ephemera_2003.aspx
- 8 Tsfat, Yariv, et al. "War on the Agenda: The Gaza Conflict and Communication in the 2009 Elections," in: *The Elections in Israel 2009*, eds. Asher Arian and Michal Shamir, (New Brunswick: Transaction Publishers, 2011), pp. 225-250.

- 9 Michal Shamir and Asher Arian, *Elections in Israel 2003*, (New Brunswick, Transaction Publishers, 2005), p. 4.
- 10 Shamir, Michal and Asher Arian. "Israel National Election Studies." www.ines.tau.ac.il
- 11 תמר הרמן ואפרים יער, "מדד השלום" ינואר 2003. מדד השלום.
<http://www.peaceindex.org/indexMain.aspx>
- 12 תמר הרמן ואפרים יער, "מדד השלום" פברואר 2003. מדד השלום.
<http://www.peaceindex.org>
- 13 עיתון העבודה. הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/מאוצרות המערכת/אוסף אתרי בחירות 2006,
<http://www.jnul.huji.ac.il/ia/ArchivedSites/ItonHaavoda201205/news.havoda.co.il/Front/NewsNet/newspaper.html>
- 14 העבודה: "תוכנית כלכלית-חברתית רב-שנתית". הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/כרוזים וכרזות בחירות 2006,
http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elect_ephemera_2006.aspx
- 15 Tsfati, שם.
- 16 "הליכוד חזק. ישראל בטוחה". הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/כרוזים וכרזות בחירות 2006,
http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elect_ephemera_2006.aspx
- 17 ג'ינגל הליכוד. הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/כרוזים וכרזות בחירות 2006,
http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elec_videos_2006.aspx
- 18 אהוד אולמרט, ראיון אישי. 16 ביולי 2013.
- 19 תשדיר בחירות של מפלגת קדימה. הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/תשדירי בחירות 2006,
http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elec_videos_2006.aspx
- 20 "ממשיכים קדימה בדרך שרון". הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/כרוזים וכרזות בחירות 2006,
http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elect_ephemera_2006.aspx
- 21 תמר הרמן ואפרים יער, "מדד השלום" נובמבר 2005. מדד השלום,
<http://www.peaceindex.org/>
- 22 תמר הרמן ואפרים יער, "מדד השלום" פברואר 2006. מדד השלום,
<http://www.peaceindex.org/>
- 23 Tsfati, שם.
- 24 שם.
- 25 תשדיר בחירות של הליכוד. הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/תשדירי בחירות 2009,
http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elec_videos_2009.aspx

- 26 תשדיר בחירות של קדימה. הספרייה הלאומית/אסיפת בחירות/תשדירי בחירות 2009, http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/treasures/elections/elections_materials/Pages/elec_videos_2009.aspx
- 27 תמר הרמן ואפרים יער, "מדד השלום" אוקטובר 2008. מדד השלום, <http://www.peaceindex.org/>
- 28 תמר הרמן ואפרים יער, "מדד השלום" מרץ 2009. מדד השלום, <http://www.peaceindex.org/>
- 29 "למען ישראל חזקה". קמפיין הליכוד: מצע עדיין אין, שלטים חדשים יש. וואללה! 12 בינואר 2013, <http://news.walla.co.il/elections/?w=/2780/2606138>
- 30 "הורדה דרמטית במחירי הסלולר". קמפיין הליכוד: מצע עדיין אין, שלטים חדשים יש. וואללה! 12 בינואר 2013, <http://news.walla.co.il/elections/?w=/2780/2606138>
- 31 "נלחמים על הבית". מסע הבחירות של העבודה: שלטי החוצות של המחאה. וואללה!, 18 באוקטובר 2012, <http://news.walla.co.il/?w=/9/2577188>
- 32 Rudoren, Jodi. "An Election in Israel Unusual for What Isn't Being Discussed." *New York Times*, January 20, 2013, http://www.nytimes.com/2013/01/21/world/middleeast/israeli-vote-greeted-by-a-yawning-electorate.html?pagewanted=all&_r=0
- 33 תמר הרמן ואפרים יער, "מדד השלום" ינואר 2013, <http://www.peaceindex.org/>
- 34 "Israeli Public Opinion Polls." *S. Daniel Abraham Center for Middle East Peace*, <http://centerpeace.org/explore/polls>
- 35 אמירה לם, "סודות וסקרים", **ידיעות אחרונות**, 12 ביולי 2013.
- 36 אהוד אולמרט, ראיון אישי. 16 ביולי 2013.
- 37 מירב כהן, ראיון אישי. 1 ביולי 2013.
- 38 ליאור חורב, ראיון אישי. 4 ביולי 2013.
- 39 ג'ורג' בירנבאום, ראיון אישי. 1 ביולי 2013.
- 40 דן מרידור, ראיון אישי. 11 ביולי 2013.
- 41 נחום ברנע, ראיון אישי. 28 ביוני 2013.
- 42 אחינועם מעודה, ראיון אישי. 28 ביוני 2013.
- 43 ראובן חזן, ראיון אישי. 11 ביולי 2013.